

LAURA MINTEGI

Koleraren garaitik azukrearen garaira

2011. urteak lekua hartuko du Euskal Herriaren kroniketan garai politiko berriaren hasiera markatzeagatik, ezbairik gabe. Politikak, baina, bete-betean eragiten du euskararen herrian. Batetik, kultur industria sustatu edo ito dezakeelako. Gogoratu, bestela, nolako eragina eduki zuen kulturgintzarako diru-baliabideak bideratu izanak Guggenheim finantzatzeko. Erabaki politiko hark kulturgintzaren haserrea sorrarazi zuen, Euskararen Unibertsoa eratu zen eta horrek Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseilua. Eta nola ahaztu politikak eman zion kolpe latza euskarazko kulturari eta kulturgileei, *Egin* eta *Egunkaria*, *Egin Irratia* eta *Ardi Beltza* aldizkaria itxi zituztenean. Kulturgileak epaitu, atxilotu, torturatu eta kartze-laratu zituzten, eta horietariko batzuk oraindik daude espetxean 2008tik. Politikak kulturaren duen eragina dudabakoa da.

Bestetik, kultur produktuan ere atzematen dugu politikaren eragina. Giro itogarritik ihes egin nahian, literaturak, esaterako, testuinguru naturaletatik atera izan ditu istorioak, eta nobelak koordinatu espazio-tenporaletatik kanpo kokatu dira.

Honela, bada, haurtzaroan bilatu da abaroa batzuetan, umetako barne-munduan ez delako beharrezkoa azaltzea zer gertatzen den inguruan; eta, azalduta ere, ez zaigulako eskatzen posizionamendurik har dezagun. Rilkek esan baino lehen «benetako aberria haurtzaroa da», antzeko esaldia esanda zeukaten Baudelairek («nire aberria nire haurtzaroa da») eta Antoine de Saint-Exupéryk («haurtzaroa gu guztion aberria da»).

Egoera politikotik ihesean, Erdi Aroan ere kokatu izan dira istorioak, perspektiba historikotik ikusita gertakizunek zama ideologiko itogarria galtzen dutelako, urruntasunak lagun.

Eta, azkenik, geografia imajinarioak ere iheserako baliabide ohikoa izan dira. Macondo Kolonbia dela jakin arren, eta Obabak Asteasurekin antz handia badu ere, Macondon eta Obaban saihestu daitezke Kolonbian eta Asteasun dauden arazo politiko lazgarriak. Istorio hutsa konta daiteke tesuingurua enoratuta.

Koleraren garaian idaztea konplikatua izan da beti, eta horrexegatik bilatu izan da nola edo hala saihestea Orain eta Hemen beldurgarriak *La Cosaz* ez mintzatzeko xedeaz (Iban Zalduak dioen moduan). Anabitarte irakasleak bezala, helburua da ihes egitea, eta ezin bada, orduan asmatu mundu berri bat, neurrira eginda.

Ihes egiteko tentazioari muzin eginda, ordea, azken urteetan dezente azaldu da gatazka politikoa literaturgintzan: gutxitan modu esplizituan (liburu bakanak badira ere) eta gehienetan zeharka. Gatazka politikoa istorioaren jatorrian dago, baina gaia ez da borroka bera, baizik eta borrokak nola baldintzatzen duen pertsonaien bizitza. Gizakien oinazea atzematen da (oinaze psikologikoa batez ere), baina ez da galdaririk egiten borrokaren jatorriaz edo beharrianaz, nahi-taetzkoa den ala absurdoa, baliagarria ala arbuigarria. Gatazka da guztia estaltzen duen itzala, gauza ororen gainetik eta azpitik dagoena, paisaiaren parte balitz bezala, fatalitateak inposatu duen atabismoa, min etengabea ematen duen gaitz kronikoa eta, patuarekin gertatu bezala, ez da epaitzen: egon badago, haatik, kito. Xabier Etxaniz Rojok zioen bezala, «beti lekuko gisa aritzen naiz, inor epaitu gabe».

Goizegi da jakiteko nola eragingo duen aro politiko berriak kulturagintzan, bai industrian nola produktuan, baina pentsatzekoa da eragina izan izango duela. Sintomatikoa da, esaterako, aurten Markos Zapiainek atera duen *Etakideen ametsak* liburua, erakundeak jarduera armatuaren amaiera

iragarri baino hiru aste lehenago argitaratuta. Zapiainek aurkezpenean esan zuen «ETAren ekarpenik garrantzitsuena Euskal Herriari, ETAr buruzko euskal literatura izan da», eta *boutade* kutsua badauka ere, garai berri baten zantzua delakoan nago. Fribolizatzeko beta irekirik balego bezala.

Aldaketa gutxienez bi arlotan nabarituko da: gaiak auke-ratzeko unean eta gauzak esateko moduan. Gaiei dagokiela, 2007an Edu Zelaietak eta Ibon Egañak koordinatu zuten *Maldetan sagarrak. Euskal gatazka euskal literaturan* liburu-an, Jokin Muñozek zioen «nik uste dut hemen, biolentzia politikoaren amaierarekin batera, testimonio literatura, li-teratura autobiografikoa eta abar, nagusituko direla». Hau da, Estatu Batuetan orain 15-20 urtetik hona egiten ari di-ren gauza bera.

Esateko moduari dagokiola, urtetan ezin izan da argi hitz egin, zeharka edo hitzerdiz baizik. Berma daiteke, dagoene-ko, esatea guztiz librea dela? Oraindik badaude kazetariak kartzelan terrorismo delitua egotzita.

EiTB gain behera

Garai berriek ekarriko dutenaren zain egon bitartean, egiaztatu ahal dugu Jaurlaritzak ezarri duen politika begiba-karrak amildegira eraman duela EiTB erakundea 2011 urtean. Euskal nazio-bokazioarekin sortua zenari, eta arima nazio-nalista zuenari, berezko izaera politikoa erauzi nahi izan zaio beste kolore bateko nazionalismoa txertatzeko. Desas-tre hutsa.

Ander Iturriotzek «*Vaya Semanita* eta borroka identita-rioa» artikuluan zioen moduan,

Duela hilabete batzuk, inork uste gabe, aurkezlea eta aktore gehienak kenduta, bigarren saio bat iragarri zuten: *Vaya se-manita, cambio radical* izena eman zioten. Aldaketa horretar-ako eskaini zuten argudioa audientzia indize apalena izan zen. Harrigarria, bere horretan, lege hori aplikatuz gero, as-koz audientzia txikiagoak dituzten beste saio asko eta asko

lehenago kendu beharko baitzituzten; agian, ETB bera itxi beharko lukete.

Telesaioan egindako aldaketak aldaketa errenkada luze baten azkenak izan dira, aurretik neurri dezente hartu baitzituzten borroka identitario horretan aurkariaren nazionalismoa ezabatzeko. Iturriotzek berak zerrendatu ditu neurriok:

Ajuria Enera modu iruzurtian iritsi ostean, Euskal Herriaren mapa kamustu zuten, Espainiako bandera eta armada legebiltzarrera sartu zituzten, A eredu indartu zuten, gure bazter zoragarriak *I need Spain* leloarekin lotu zituzten, Ertzaintzari txapela kendu zioten, zezenketei berme juridikoa eskaini zieten, *Vuelta a España* ekarri zuten... eta, euskal nortasun ikurrak suntsitzeko estrategia horren barruan, urrats bat gehiago egin dute.

Vaya semanita aldatu aurretik, garbiketa egin zuten kolaboratzaileen plantillan eta disidentzia isilarazi zuten. Josi Basterretxeak argi eta garbi azaldu zuen urtebete lehenago:

Une zailak bizi ditu ETBk: entzulerik gabe ari da geratzen eta nepotismoaren hatzaparretan eroria da haren politika editoriala. Gizartearen konfiantza galdu eta bere inguru naturaleko merkatua erosionatu du ETBk. [...] Telebistak ez du asmatu diskurtso propiorik, bereizgarririk eraikitzen. Besteren urratsen jarraipen hutsa praktikatzen du, modu nabarmen eta nekagarrian gainera. ETBk ez du begi propiorik auzo hurbila nahiz mundu urrunagoa interpretatzeko, eta bestek diseinatzen dutenaren kopia egiten eta pantailaritzen du. [...] Herriko-etxe eta eskuin espainiarrarentzako moduko telebista egin nahi dute oraingo telebista-arduradunek, antza. Baina esparru horretan, ETB baino hobeak diren kateak ditu entzuleriak gustuko.

Basterretxeak dioen moduan, «errespetua galdua dio ETBk bere merkatu naturalari». Arazoak, baina, aurretik zetozen, disidentzia isilaraztea ez baita sozialisten patrimonioa.

EAJren garaietan, ezker abertzalea erauzi zuten kate publikoaren informatiboetatik. PSE-PPren garaiotan, eskuin abertzalea erauzi dute albistegietatik. Eta ezker abertzalearen sentsibilitate guztiekin (Batasuna, Aralar...) aurreko zuzendaritzak erabilitako gutxiespen-politika darabil berriak.

Soluziobidea erraza da Basterretxearen ustez:

Herri bati dagokion telebista oso bat demandatzen du ETBren audientzia iheskorrak. [...] Oinarri-oinarrizkoa da lotura emozionala sortzea zerbitzatu behar den gizartearekin. Eta lotura emozional hori elikatzea egunero.

Eta lotura emozionala ez da lortzen zeharo artifizialak diren keinu hutsalekin. Buruan dut, esaterako, Patxi Lopezek lehendakari kargua bereganatu zuenean euskal bi poeten poema bana irakurri zituela. Bata zen Kirmen Uriberena eta bestea Joseba Sarrionandiarena, poema potentea alajaina. Sarrionandiaren hitzak bere egin zituen lehendakariak kargua bereganatu zuen egunean. Handik bi urtera Euskadi saria ukatu zion poetari damubako terrorista izateagatik. Horrela nekez lortzen da lotura emozionala euskalgintzarekin. Hobe zuen *Moroak gara behelaino artean?* liburu ederra irakurtzea eta saria berak ematea Sarrionandiaren arrebari, sari-banaketara Blanca Urgell anderea bidali ordez.

Bernardo Atxaga katedra NYen

Aurtengo irailean New Yorkeko CUNY (City University of New York) unibertsitateko Graduondoko Zentroan ezarri zen *Bernardo Atxaga Chair in Basque Literature and Linguistics* izeneko Katedra, Etxepare Euskal Institutuak sustatua.

Pozgarria da euskal literatura ahalik eta gehien hedatzea munduan eta euskal letrak gure mugetatik kanpo hedatzea. Hain zuzen ere, euskal letrak direlako gure afana, ulergaitza suertatu zitzaigun ikustea irakasgai magistrala eta lehenengo mintegiak emateko ez zela erabili ez katedrak erabiliko omen duen hizkuntza, ezta katedraren kokalekuarena ere, baizik eta hirugarren hizkuntza bat. Zergatik? Zer ikusia du gaztelaniak euskal literaturarekin eta New Yorkekin? Lorea Agirrek galdera berberak plazaratu zituen «Manel tesia» artikulu ederrean:

Ze behar dago espainoletik pasarazteko euskal kulturaren zabalkundea, legitimazioa eta homologazioa non eta New

Yorkeen? Zergatik ez euskaraz? Eta euskaraz ezin balitz, en-fin, zergatik ez ingelesez gutxienez?

Euskaldunok morrontza handia dugu Estatu Batuetako hezkuntza sisteman sartzen garen bakoitzean, hizkuntza sailak antolatuta dauden moduan, departamentuek hizkuntza-familiak hartzen dituztelako aintzat, eta familia linguistikorik ez duten hizkuntza bakanak sailkatzeko, irizpide geografikoak erabiltzen dituzte. Honela, bada, euskara *Department of Romance Languages and Literatures* edo *Department of Hispanic Languages and Literatures* sailen barruan sartzen dute, gaztelera, katalanera, galego eta portugalerarekin batera, besteak beste.

Antzekoa gertatzen da MLA (*Modern Language Association*) elkarte ospetsuan eta baita *World Literature Today* aldizkari ezagunean ere; irizpide linguistikoak desagertu egiten dira eta egitura politikoa nagusitzen da hizkuntzak sailkatzerakoan.

Horrexegatik da garrantzitsuagoa kanpotik egiten duten identifikazioa guk ez elikatzea. Euskal literaturaz ari bagara, mintza gaitezen euskaraz edo anfitrioiaren hizkuntzan. Eta bigarren hori jakin ezean, *lingua franca* den ingelesez egin dezagun berba. Bestela mezu kontrajarriak igortzen ditugu nazioartean: euskal idazleak gara, ez gara idazle espainiarak, baina espainieraz mintzatzen gara nazioartean. Kontraesana begi bistakoa da.

trak direlako gure afana, ulergaitza suertatu zitzaigun ikustea irakasgai magistrala eta lehenengo mintegiak emateko ez zela erabili ez katedrak erabiliko omen duen hizkuntza, ezta katedraren kokalekuarena ere, baizik eta hirugarren hizkuntza bat. Zergatik? Zer ikusia du gaztelaniak euskal literaturarekin?